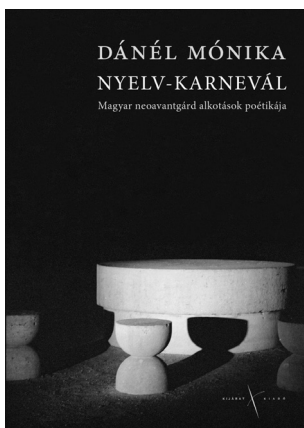

HANSÁGI ÁGNES

A közöttliség poétikái

DÁNÉL MÓNKA, NYELV-KARNEVÁL.

MAGYAR NEOAVANTGARDE ALKOTÁSOK POÉTIKÁJA

Kijárat Kiadó
Budapest, 2016
248 oldal, 2600 Ft

”

Aki kevésbé járatos a magyar 20. század kritikai irodalmában, joggal vélheti úgy, hogy a magyar neoavantgarde (sőt klasszikus avantgarde) feldolgozatlanágáról, kutatásának és kritikájának adósságairól vagy éppenséggel olvasatlanságáról az elmúlt három évtizedben időről-időre felerősödő hangok a honi panaszskultúra jólismert szólamai közé tartoznak. Szinte hihetetlen, de szimptomatikus, hogy a Matarka adatbázisában a „neoavantgarde” keresőszóra mindössze hét találat jelenik meg, ebből egyetlen az ezredforduló utáni (képzőművészettel foglalkozó) folyóiratcikk, az írások zöme a nyolcvanas, egy pedig a hetvenes években látott napvilágot. Méltánytalan volna persze azt állítani, hogy nem történt semmi a neoavantgarde kutatásokban. A Ráció kiadó *Aktuális avantgarde* címmel, 2002-ben útjára bocsátott könyvsorozata vállaltan hiánypótló vállalkozásként a neoavantgarde irodalom feldolgozását és a hazai közönliséggel való jobb megismertetését tűzte ki céljául, és az eddig megjelent köteteknek köszönhetően ma már több magyar neoavantgarde életmúrról (pl. Nagy Pál, Bujdosó Alpár, Géczy János, Szombathy Bálint, Cselényi László munkásságáról) íródott kismonográfia. A sorozat legsikeresebb darabja, a Deréky Pál és Müllner András szerkesztésében 2004-ben megjelent *Néma? Tanulmányok a neoavantgarde köréből* című tanulmánykötet (Ráció, 2004, *Aktuális avantgarde* 3.) azonban nemcsak az impozáns szerzőgárda okán vált szélesebb körben is ismertté, hanem minden bizonnyal azért is, mert a magyar neoavantgarde-ről olyan széleskörű áttekintést kínált mind az alkotók, mind pedig a művészeti területek, médiumok vonatkozásában, amely az önálló monográfiáknál talán jobban reagált az információs vákuumhelyzetre.

Dánél Mónika könyve már csak a fentiek okán is üdvözlendő vállalkozás. A Kijárat Kiadó gondozásában megjelent tanulmánykötet a szerző 2009-ben megvédett doktori értekezése, amelyet kiegészített az utolsó, *(Női) fragmentumok*

című fejezet négy írásával (Ladik Katalin és Huszár Éva műveiről kerültek be újabb elemzések, a Bakucz-interpretáció korábban egy másik fejezetben szerepelt). Az öt fejezetbe rendezett szöveg- (és helyzet-)elemző tanulmányokat a *Bevezető* nyitómondata, lényegében a könyv egészének tételmondataként ennek az „interpretációs úrnek” a szövegösszefüggésébe helyezi, amelyet legalább két, egyaránt történeti ok interferenciájára vezet vissza. Egyrészt arra, hogy a régió más irodalmihoz képest (és ez különösen feltűnő a cseh, a szlovák vagy a délszláv irodalmak összehasonlításában) a hazai irodalomértésben a történeti avantgarde szöveghagyomány soha nem integrálódott, jelenléte máig nem vált igazán transzparenssé. Ennek az egyik következménye, hogy a „neoavantgarde”-nak nevezett irodalmi törekvések döntően a nyugati magyar „emigrációs” irodalomban, illetve a vajdasági irodalomban válhattak meghatározóvá, ami viszont a másik fontos eredőjévé vált ennek az interpretációs úrnek”. Egyfelől, mert az anyaországi irodalom, és főleg az olvasó, a vasfüggöny mögött „lekésett” a neoavantgarde művek kortárs befogadásáról. Másfelől, mert az így jellemzően anyaországon kívüli magyar irodalmakban megszülető neoavantgarde szövegek az avantgarde hagyomány impulzusait jellemzően egy más (nem magyar) nyelvű irodalom közvetítésével nyerték. A *Hagyomány kitérő(k)ben – kérdésfelvetések, kételyek* című fejezet zárata egyszerre nyilvánítja ki a nosztalgikus és vágykivetítő olvasásmóddokkal a szakítást, amikor arra figyelmeztet, hogy a három évtizeddel ezelőtt, szélesebb nyilvánosság hiányában „elmaradt” hatás az utókor aktuális olvasási jelenidejében soha nem rekonstruálható vagy visszajátszható. (20.) A kötet elemzéseinek kétségtelenül ez a józan és elfogadó attitűd az egyik (igen szimpatikus) alapmodalitása: a neoavantgarde poétikai eljárásokat nem a kortárs befogadásban meg nem történt „botrány” hiátusai felől olvassa, hanem a mára megváltozott befogadói közegekben is szórabírható, közlőképes szövegekként interpretálja.

A kötet első blokkjának írásai, amint arra a fejezet címe (*Archeológiai tér-képzés*) is utal, a magyar neoavantgarde kontextusainak felvázolására vállalkoznak. A „határon túli” és „nyugati” magyar irodalom „fogalomtörténeti” vázlatában Bányai János tézisé (nevezetesen: hogy a vajdasági irodalom, de értelemszerűen semmilyen kisebbségi irodalom nem értelmezheti magát kizárólagosan a magyar irodalom részeként) egyrészt a multikulturalizmus esztétikájának előtérbe kerüléseként és a „nemzeti irodalom romantikus, zárt” (36.) eszményének az átértékeléseként interpretálja. Másfelől viszont az anyanyelv és az anyanyelvhez való viszony tudatosságának, valamint az irodalmi, nyelvi haza mint *nem hely* identitásképző szerepének a felértékelődését is erre vezeti vissza. A washingtoni Arkánium (1981-1996) és az újvidéki Új Symposion (1965-1992) bemutatásának szentelt fejezetek közül ez utóbbi a jóval kidolgozottabb. Az Arkánium rövid ismertetésével szemben az Új Symposion interkulturális és intermediális önértelmezését a folyóirat borítóképének alapmotívumát képező, Constantin Brâncuși szoborcsoport (*Hallgatás asztala*) elemzésén keresztül mutatja be. A kötet egészére igaz az, ami az első harmadának az olvastán nyilvánvalóvá válik: a legérdekesebb és legproduktívabb részek azok, amelyekben a szerző elemzésre vállalkozik.

A Nyelvek és szerepjétekok között. A heterogenitás mint stílus a neoavantgarde irodalomban című fejezet a kötet legterjedelmesebb szövegcsoportja, és a következő blokkal (*Nem(ek) nyelv(e) – Irodalmi atyaság (neoavantgarde) változatai*) lényegében ez képezi a kötet gerincét. Már csak azért is, mert a címben ígért poétikai megközelítésmódot a szerző valójában ezekben az írásokban érvényesíti. A két rész egyik legkomolyabb tétje nyilvánvalóan a neoavantgarde és posztmodern poétikai eljárások elhatárolásának a kérdése, amelyet a haszná-

latos terminológiák eldöntetlenségei sem könnyítenek meg (erre a szerző reflektál is). A legfontosabb különbséget a szerző abban látja, hogy „míg a posztmodern paradigma sajátossága a decentráltág az intertextuális hálózatban, addig a posztavantgarde szövegekben az énbé vetett hit megőrződni látszik.” (96.) A klasszikus modern hagyományhoz a neo-(vagy) posztavantgarde viszont azért viszonyul alapvetően másképpen, mint a klasszikus avantgarde, mert a hagyomány tagadásával szemben itt „a hagyomány (benőtt) ösvényként újra kitaposható (a megmutatás mellett az eltiprás is ugyanolyan hangsúlyos).” (139.) A neoavantgarde poétikáját Dánél Mónika a *közöttiség* kategóriájával írja le, amelyet egyfajta rizomatikus szövegszerveződési elvként értelmez, és amely a különbözőségek és egyidejűtlenségek parataxisából és egymásra hatásából jön létre. Ennek a szövegszervezési elvnek a működését Kemenes Géfin László *Fehérlófia I-VI.* (1991) című könyvének, mint a magyar neoavantgarde reprezentatív alkotásának elemzésén keresztül vizsgálja meg. A mese architextusát a műfajkollázs, az ironikus és demisztifikáló, a nyelv és a kifejezés határaitra kérdező nyelv regiszterkeverő működése teszi sokrétű, komplexitásában kihívást jelentő olvasmánnyá, amelyet a szerző a kötet egyik legjobb elemzésében bizonyít. A tanulmányok sorát átszövő Kemenes Géfin-elemzések előre vetítik akár egy későbbi monográfia lehetőségét is. Vitéz György szövegrészleteinek, Bakucz József *Az erős betű, Apolló és anyolló* verseinek, melyeket a széttörtelt, széthangzó nyelv (170) és intermediális határtapasztalat példaként olvas, valamint Thinsz Géza *Elidegenedett idegenjének* alaposabb szövegelemzése komolyan hozzájárulhatna nemcsak a neoavantgarde jobb megértéséhez, de talán az olvasókkal való megszerettetéséhez is. A kötet minden értéke és erénye mellett sem hallgatható el, hogy a kiadó és a szerkesztő részéről messze nem kapta meg azt a gondoskodást, amelyet megérdemelt volna.

